

CORONACONSULTATIES

BURGERPARTICIPATIE IN HET BELGISCH VACCINATIEBELEID

WIE WE ZIJN

SCIENSANO telt meer dan 700 medewerkers die zich elke dag opnieuw inzetten voor ons motto: levenslang gezond. Zoals uit onze naam blijkt, vormen wetenschap en gezondheid de kern van ons bestaan. De kracht van SCIENSANO ligt in de holistische en multidisciplinaire benadering van gezondheid. Onze aandacht gaat daarbij uit naar het nauwe en onlosmakelijke verband tussen de gezondheid van mensen en die van dieren, en hun omgeving (het "One health" concept). Daarom combineren we meerdere invalshoeken in ons onderzoek om op een unieke manier bij te dragen aan ieders gezondheid.

SCIENSANO kan hiervoor verder bouwen op de meer dan 100 jaar wetenschappelijke expertise van het voormalige Centrum voor Onderzoek in Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA) en het vroegere Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV).

Sciensano

Epidemiologie en Volksgezondheid • Kankercentrum
Coronaconsultaties

Januari 2021 • Brussel • België
Rapportnummer: D/2021/14.440/1

MARLIES SAELAERT

CHLOÉ MAYEUR

WANNES VAN HOOF

1. DOEL

Het doel van de coronaconsultaties was diverse groepen Belgische burgers op geïnformeerde wijze te laten delibereren over de maatschappelijke implicaties van vaccinatie tegen COVID-19 en mogelijke vaccinatiestrategieën. Finaal werden de burgers gevraagd onderbouwde kernboodschappen te formuleren voor beleidsmakers. Deze kunnen bijdragen tot het ontwikkelen van een vaccinatiebeleid dat maximaal wordt ondersteund door burgers en is afgestemd op hun maatschappelijke bekommernissen.

2. METHODE

Vraagstelling

Om de relevantie van de coronaconsultaties te maximaliseren werd een startup vergadering met beleidsexperten belegd. De volgende experts namen deel aan deze startup vergadering:

- Pierre Van Damme (TF Vaccinatie)
- Yvon Englert (TF Vaccinatie)
- Ri De Ridder (kabinet Volksgezondheid)
- Jean-Michel Dogné (TF Vaccinatie)
- Caroline Leys (Coronacommissie)
- Floor Lams (Coronacommissie)
- Stefaan Demarest (Sciensano)
- Christian Léonard (Sciensano)

De beleidsexperts werden gevraagd de vraagstukken rond COVID-19 vaccinatie binnen België te identificeren die momenteel prioritair zijn binnen het beleid en die bovendien nood hebben aan een publiek burgerdebat. De volgende topics werden collectief aangehaald als meest relevant voor een burgerconsultatie:

- Attitudes van burgers ten aanzien van vaccinatie
- Eventuele informerende en/of motiverende rol van het beleid ten aanzien van deze attitudes
- Consequenties van vaccinatie:
 - o Rol van vaccinatie in de ontwikkeling van groepsimmunititeit
 - o Eventuele solidariteit naar niet-gevaccineerde personen toe
 - o Rol van vaccinatie in het heropnemen (hoe en wanneer?) van het normale leven
- Onzekerheid omtrent vaccinaties
 - o Onzekerheid versus motivatie
- Informatienoden van burgers
 - o Gebruikte en betrouwbare informatiekanalen
- Vertrouwen van de burgers in informatie, personen, instanties
- Invulling van "een redelijke politiek"

Op basis van deze vraagstukken werden twee deliberatieve oefeningen uitgewerkt voor de burgers (zie infra).

Rekrutering

In de vijfde COVID-19 gezondheidsenquête van Sciensano met een focus op vaccinatie werd de vraag gesteld wie bereid zou zijn om deel te nemen aan een gesprek over het vaccinatiebeleid in België. 29.855 mensen namen deel aan deze editie van de gezondheidsenquête. 5.802 onder hen waren bereid om met ons een gesprek aan te gaan over het Belgisch vaccinatiebeleid. Op basis van leeftijd, opleidingsniveau en houding tegenover vaccinatie werden 10 groepen (5 NL, 5 FR) van 18 burgers geselecteerd plus telkens een reserve-kandidaat voor elke kandidaat-deelnemer. Het doel van de coronaconsultaties was om mensen met verschillende perspectieven in gesprek te laten gaan en een rijke discussie te stimuleren.

De kandidaat-deelnemers werden uitgenodigd via e-mail. Wanneer een kandidaat niet antwoordde of niet kon deelnemen/ niet wenste deel te nemen, werd een reserve-kandidaat aangeschreven. Een coronaconsultatie ging door vanaf 10 deelnemers.

Participanten

Uiteindelijk namen 103 burgers deel aan 10 consultaties.

53 Nederlandstaligen en 50 Franstaligen

53 Vrouwen en 50 Mannen

Leeftijd:

18-44: 38 burgers

45-64: 37 burgers

65+: 28 burgers

Opleidingsniveau:

Hoger onderwijs: 71

Secundair onderwijs of minder: 32

Zouden zich nu laten vaccineren:

Ja: 40 burgers

Twijfel: 42 burgers

Nee: 21 burgers

Informereren

Om de deelnemende burgers te ondersteunen in het formuleren van onderbouwde boodschappen, ontvingen ze op voorhand een korte informatiebrochure over vaccinatie tegen COVID-19. Elke coronaconsultatie startte bovendien met een informatiemoment waarin één of twee experten de deelnemers neutrale, feitelijke informatie gaven over vaccinatie tegen COVID-19. De experten waren expliciet gevraagd de burgers niet te proberen overtuigen op basis van hun eigen mening. Vervolgens konden de deelnemers vragen over vaccinatie tegen COVID-19 stellen aan de experten, zodat het informatiemoment zo veel mogelijk was afgestemd op de informatienoden van de deelnemers.

In drie coronaconsultaties kon door omstandigheden slechts één expert aanwezig zijn. Onderstaande experten informeerden de burgers:

Nederlandstalig

Prof. Guido Vanham (ITG, Uantwerpen) (3x)

Dr. Patrick Soentjens (ITG) (2x)

Prof. Jan Verhaegen (KU Leuven) (2x)

Dr. Sanne Terryn (Sciensano)

Franstalig

Prof. Jean-Michel Dogné (UNamur) (2x)

Dr. Michael Peeters (Sciensano) (2x)

Dr. Philippe Herman (Sciensano)

Dr. Beatrice Swennen (ULB)

Dr. Paloma Carillo (Office de la Naissance et de l'enfance)

Dr. Charlotte Martin (CHU Saint-Pierre)

Dr. Julie Frère (CHU Liège)

Delibereren en produceren

Het plenaire informatiemoment werd gevolgd door twee deliberatieve discussie-oefeningen. Deze discussie-oefeningen vonden plaats in twee willekeurige subgroepen van telkens 4-6 deelnemers, 1 moderator en 1 expert.

De eerste discussie-oefening nam de vorm aan van een trechter. Bovenaan de trechter werden de burgers beurtelings uitgenodigd om een argument voor of tegen vaccinatie tegen COVID-19 op dit moment te geven. Door iedereen te laten nadenken over zowel argumenten voor als tegen werd een overzicht gecreëerd van argumenten die in onze maatschappij aanwezig zijn. Vervolgens werden de deelnemers gevraagd de argumenten aan te duiden die voor hen het belangrijkste waren. Ten slotte formuleerden de burgers kernboodschappen voor een beleid dat rekening houdt met alle perspectieven in onze maatschappij.

De tweede discussie-oefening was gebaseerd op de 'veil of ignorance' denkoefening en stelde de vraag hoe we in de nabije toekomst moeten omgaan met een maatschappij waarin sommige mensen wel en anderen niet gevaccineerd zijn tegen COVID-19. Eerst werden de deelnemers gevraagd te debatteren over de vraag, wanneer men zelf niet weet of men al dan niet gevaccineerd is, wat de maatschappelijke gevolgen mogen zijn voor gevaccineerde en niet-gevaccineerde burgers.

In het tweede deel van de oefening werd opnieuw toegewerkt naar kernboodschappen voor het beleid.

Na beide discussie-oefeningen werden vanuit beide subgroepen de kernboodschappen kort gepresenteerd aan de andere groep om zo de resultaten te consolideren en eventueel de grootste verschillen tussen de subgroepen kort te bediscussiëren. Elke coronaconsultatie duurde 2 uur en 15 minuten.

3. RESULTATEN

Tijdens de discussies werden de centrale argumenten en boodschappen genoteerd in een schema dat door de moderator live gedeeld werd. Dit zijn de boodschappen die samen met de burgers werden geformuleerd voor de beleidsmakers:

(Let op: wanneer u voor het eerst de link opent, kan het zijn dat u moet uitzoomen om de resultaten terug te vinden)

Coronaconsultatie 1

[https://miro.com/app/board/o9J_lbqLSvo=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbXVyp4=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbqLSvo=/)

Consultation corona 1

[https://miro.com/app/board/o9J_lbdHn6w=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbWOick=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbdHn6w=/)

Coronaconsultatie 2

[https://miro.com/app/board/o9J_lbcm8-8=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbdeGrU=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbcm8-8=/)

Consultation corona 2

[https://miro.com/app/board/o9J_lbdh574=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbdBHYo=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbdh574=/)

Coronaconsultatie 3

[https://miro.com/app/board/o9J_lbdeGHU=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbcgyQA=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbdeGHU=/)

Consultation corona 3

[https://miro.com/app/board/o9J_lbcjETY=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbcjFiw=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbcjETY=/)

Coronaconsultatie 4

[https://miro.com/app/board/o9J_lbcjFy0=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbcjFCE=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbcjFy0=/)

Consultation corona 4

[https://miro.com/app/board/o9J_lbcsQ7U=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbcjJp8=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbcsQ7U=/)

Coronaconsultatie 5

[https://miro.com/app/board/o9J_lbcjJ4A=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbc_PuM=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbcjJ4A=/)

Consultation corona 5

[https://miro.com/app/board/o9J_lbc_P4Y=/
https://miro.com/app/board/o9J_lbc_PPA=/](https://miro.com/app/board/o9J_lbc_P4Y=/)

De resultaten van alle consultaties werden samengevat in dit schema, dat werd geverifieerd door alle deelnemende burgers: https://miro.com/app/board/o9J_laTk6-4=/

4. KERNBOODSCHAPPEN

De consultaties verliepen erg open en constructief. De burgers stonden open voor de bijdragen van de experts en alternatieve perspectieven binnen de groep.

De eerste deliberatieve discussie-oefening (argumenten voor en tegen COVID-19 vaccinatie op dit moment en een aangepast beleid) leidde tot de volgende kernboodschappen:

- Bijna iedereen kon één of andere vorm van twijfel bij vaccinatie tegen COVID-19 aanduiden. Vooral de snelheid waarmee de vaccins werden ontwikkeld, de wetenschappelijke onzekerheden over de vaccins (zoals bijwerkingen op lange termijn, eventuele neveneffecten bij personen met onderliggende aandoeningen of de duur van immuniteit na vaccinatie) en de rol van de farmaceutische industrie werden aangehaald.
- Desondanks werd een herhaling van 2020 door alle burgers beschreven als onhoudbaar in 2021. Vaccinatie werd door velen gezien als de weg vooruit. Sommige burgers hadden dan ook het gevoel dat er geen alternatief is voor vaccinatie. Anderen stelden de ernst van COVID-19 en de strenge maatregelen in vraag. Zij vroegen zich af of vaccinatie op deze schaal wel noodzakelijk is. De combinatie van beide standpunten resulteerde in een spanningsveld en twijfel: leidt de druk van de situatie niet teveel tot overhaaste beslissingen?
- Een kernboodschap die sterk naar voor kwam uit de eerste discussie-oefening betrof de nood aan een wederzijds vertrouwen tussen de beleidsmakers en de burgers. Dit vertrouwen kan sterk gefaciliteerd worden door een goede communicatie vanwege de beleidsmakers die open, transparant en eerlijk is over zowel mogelijke voor- als nadelen van vaccinatie. Dit toont respect voor de burgers en vertrouwen in hun beslissingen. Op die manier wordt het vertrouwen van de burgers in het beleid vanzelf versterkt.
- Er bleef echter een licht spanningsveld bestaan rond de rol van de overheid. De meeste burgers gaven aan gemotiveerd te kunnen worden tot vaccinatie wanneer de overheid zijn vaccinatiebeleid duidelijk verklaart en rechtvaardigt en wanneer alle informatie transparant wordt gecommuniceerd. Motivatie uit informatie dus. Essentieel is wel dat de beslissing voor effectieve vaccinatie een individuele keuze blijft. Een minderheid van de deelnemers vond dat de overheid geen expliciete positie mag innemen betreffende vaccinatie en zich moet beperken tot het faciliteren ervan (bijvoorbeeld door deze gratis aan te bieden). Ten slotte vonden enkele personen dat de overheid vaccinatie juist in mindere of meerdere mate zou moeten verplichten.

De tweede deliberatieve discussie-oefening (maatschappelijke gevolgen voor gevaccineerde en niet-gevaccineerde personen en een aangepast beleid) resulteerde in de volgende kernboodschappen:

- De burgers maakten een duidelijk onderscheid tussen een eerste periode waarin er nog onvoldoende vaccins beschikbaar zullen zijn om iedereen te vaccineren en een groepsimmunitet te realiseren en een latere periode waarin er wel voldoende vaccins beschikbaar zijn.
- Zolang er geen vaccins zijn voor iedereen, moet solidariteit centraal staan: er mag geen onderscheid worden gemaakt tussen gevaccineerde en niet-gevaccineerde personen en er mag geen discriminatie of privilegering zijn op basis van vaccinatiestatus. Iedereen is gelijk voor de wet en iedereen volgt dezelfde maatregelen: "l'union fait la santé".
- Een belangrijk spanningsveld tekende zich echter af wanneer de burgers discussieerden over een latere periode waarin er genoeg vaccins zullen zijn voor iedereen. In deze discussie beklemtoonden de burgers veel sterker dat vaccinatie een persoonlijke keuze wordt. De burgers discussieerden fel over de mate waarin er consequenties mogen gekoppeld worden aan deze keuze en de mate waarin bv. enkel gevaccineerde personen over bepaalde rechten of mogelijkheden mogen beschikken.

- Sommige burgers vonden dat de keuze om zich niet te laten vaccineren ook inhoudt dat men de gevolgen van die keuze aanvaardt. Niet-gevaccineerde personen kunnen in bepaalde contexten immers een risico creëren voor anderen en de samenleving mag dan ook andere maatregelen opleggen aan niet-gevaccineerde personen om deze risico's in te perken. Zij pleitten voor een vaccinatiebewijs dat in bepaalde contexten (bv. reizen en massa-evenementen) gebruikt kan worden. Een punt van discussie betrof het toekennen van andere rechten en plichten in een professionele context, meer bepaald aan mensen die in de zorgsector werken of een beroep uitoefenen waarbij men met veel mensen in contact komt. De effecten van een specifieke vaccinatiekeuze mogen echter in geen geval raken aan fundamentele rechten (zoals het ontvangen van essentiële medische zorg). Ook het belang van privacy en het vermijden van een controlemaatschappij werden beklemtoond. Er bleef echter veel discussie over hoe ver men mag gaan in het maken van een onderscheid tussen gevaccineerde en niet-gevaccineerde personen.
- Een andere groep burgers argumenteerde dat het maken van een onderscheid tussen gevaccineerde en niet-gevaccineerde personen meteen de vrije keuze betreffende vaccinatie aantast en beperkt. Deze groep vond dat het toekennen van verschillende rechten, plichten en mogelijkheden op basis van iemands vaccinatiestatus gelijkstaat aan een vorm van indirecte verplichting en daarom onaanvaardbaar is. Het kan leiden tot discriminatie en stigmatisering en is in strijd met democratische principes zoals vrije keuze. De enige manier om uit de huidige situatie te raken, is door het creëren en schenken van vertrouwen, waarbij vaccinatie wordt aangeboden als een recht en nooit wordt opgelegd als een directe of indirecte verplichting.

Alle coronaconsultaties werden, met toestemming van de deelnemers, opgenomen. De volgende maanden zullen deze opnames worden getranscribeerd en zal een grondige kwalitatieve analyse worden gemaakt van deze transcripties.

5. SLOTMOMENT

Op zaterdag 2 januari 2021 (10u00-11u15) vond een online slotmoment plaats waarop de kernboodschappen van de burgers omtrent COVID-19 vaccinatie werden voorgesteld aan de minister van Volksgezondheid en zijn kabinet. 55 van de 103 burgers uit de consultaties namen deel aan het slotmoment. Onderstaand schema, dat de resultaten van alle consultaties samenvat, werd gebruikt ter ondersteuning van de presentatie: https://miro.com/app/board/o9J_lqTk6-4=/

Voorafgaand aan het slotmoment werd dit schema geverifieerd door alle deelnemende burgers en aangepast op basis van hun feedback en opmerkingen.

De burgers waren geïnformeerd dat zij op het einde van het slotmoment hun vragen en opmerkingen rechtstreeks zouden kunnen overmaken aan de minister van Volksgezondheid. Zij waren ook geïnformeerd dat zij deze vragen eerst via de chat dienden te formuleren en dat zij daar ook konden aangeven welke vragen van andere burgers zij relevant vonden. Op die manier konden de meest pertinente vragen worden geselecteerd en voorgelegd aan de minister.

Gedurende het hele slotmoment maakten de burgers actief gebruik van de chat en gingen zij reeds onderling met elkaar in dialoog. Centrale thema's binnen de chat waren de volgende:

- De praktische uitrol van de vaccinatie: het aantal beschikbare vaccins, het aantal toegediende vaccins, de snelheid van vaccinatie (en de mogelijkheid tot een eventuele versnelling), het vaccineren van personen die al antilichamen hebben, de persoonlijke keuze van het type vaccin, de logistieke uitwerking van de vaccinatie (eventueel in samenwerking met de getroffen eventenssector) ...
- De eventuele invoering van een vaccinatie-attest (op Europees niveau)

- Wetenschappelijke onzekerheden betreffende COVID-19 vaccinatie: In welke mate is transmissie nog mogelijk na vaccinatie? Wat betekent dit voor de bijsturing/afbouw van de maatregelen? Wat met de neveneffecten en lange termijn effecten van vaccinatie?
- De suggestie een langer tijdsinterval toe te staan tussen de twee vereiste vaccinatiedosissen: Hoe kan duidelijk gecommuniceerd worden over deze strategie en hoe kan verwarring en wantrouwen bij de burgers worden vermeden? Wat zijn de legale en ethische consequenties van deze suggestie? Wat betekent een eerste dosis voor het volgen van de maatregelen?
- De rol en verantwoordelijkheid van de farmaceutische industrie: Wat is het effect van deze industrie op de snelheid van vaccinatie? Hoe nauw mogen gezondheidszorg en industrie verbonden zijn? Wat is het effect van farmaceutische patenten op de gezondheidszorg (ook maar niet exclusief betreffende COVID-19) in ontwikkelingslanden?
- De waarde van andere maatregelen naast vaccinatie: Hoe kan individuele immuniteit hier van belang zijn, bv. door een gezondere levensstijl? Wat met meer lange termijn perspectieven betreffende preventieve geneeskunde, biodiversiteit, ...?
- Publieke beeldvorming betreffende kritische stemmen omtrent COVID-19 vaccinatie: Hoe kan men kritische stemmen op een correcte manier weergeven binnen de media? Hoe vermijdt men kritische stemmen en twijfelaars weer te geven als anti-vaxxers? Welke beeldvorming betreffende deze stemmen kan alsnog motiverend werken?
- Overheidsinitiatieven ter bestrijding van fake news
- (Geplande) communicatie vanwege de overheid betreffende de uitrol van de vaccinatiestrategie, de impact hiervan op de maatregelen, eventuele beleidsfouten in het verleden en daaruit volgende bijsturingen, overeenkomsten en contracten met farmaceutische bedrijven
 - o Oproep tot een open, transparante en eerlijke communicatie
 - o Belang van het bereiken van iedereen
- Algemene impact van de COVID-19 gezondheids crisis op de organisatie van de gezondheidszorg: Welke lessen hebben we hieruit getrokken? Waarin zal op lange termijn worden geïnvesteerd (infrastructuur, personeel, ...)?

Deze vragen en opmerkingen zullen geanonimiseerd worden opgenomen in de verdere kwalitatieve analyse van de coronaconsultaties.

6. SCHRIFTELIJKE BIJDRAGES

5.802 burgers gaven aan te willen deelnemen aan een burgerdebat over het Belgisch COVID-19 vaccinatiebeleid. Tien groepen (5 NL, 5 FR) van telkens 18 burgers plus telkens een reserve-kandidaat voor elke kandidaat-deelnemer werden geselecteerd op basis van leeftijd, opleidingsniveau en houding tegenover vaccinatie.

Eens er voldoende deelnemers waren gerekruteerd en alle coronaconsultaties waren ingepland, ontvingen alle 5.589 niet-uitgenodigde kandidaat-deelnemers op 18/12/2020 een kort bericht met de mededeling dat zij (willekeurig door een computerprogramma) niet waren geselecteerd voor deelname aan de coronaconsultaties. Via dit bericht kregen zij ook vrijblijvend de kans tot het schriftelijk beantwoorden van beide onderstaande vragen:

1. Wat zijn volgens u belangrijke argumenten voor en tegen COVID-19 vaccinatie en hoe vertalen deze argumenten zich volgens u naar een beleid voor iedereen in onze samenleving?
2. In 2021 zal een deel van de bevolking gevaccineerd zijn tegen COVID-19 maar een ander deel (nog) niet. Er zal ook nog geen groepsimmunitet zijn opgebouwd. Welke maatregelen en regels zouden in 2021 moeten gelden voor mensen die gevaccineerd zijn en welke voor mensen die niet gevaccineerd zijn? Wat is volgens u een redelijk beleid rond COVID-19 voor alle mensen in deze situatie?

Tot op heden (06/01/2021) ontvingen we 522 antwoorden (341 Nederlandstalige, 168 Franstalige en 13 Engelstalige) op deze oproep. Deze antwoorden zullen geanonimiseerd worden opgenomen in de verdere kwalitatieve analyse van de coronaconsultaties. Hierbij dient uiteraard rekening te worden gehouden met het feit dat deze antwoorden niet resulteerden uit een deliberatieve discussie-oefening en dus niet van dezelfde aard zijn als de resultaten van de 10 digitale coronaconsultaties.

MEER INFO

Bezoek onze website

<https://www.e-cancer.be/nl/subject/participatie-van-patient-en-publiek>

Sciensano • Juliette Wytzmanstraat 14 • 1050 Brussel • België
T +32 2 642 51 11 • T pers +32 2 642 54 20 • info@sciensano.be • www.sciensano.be

Verantwoordelijke uitgever: Christian Léonard, algemeen directeur • Juliette Wytzmanstraat 14 • 1050 Brussel • België